

סימן ד

בירור בענין תקיעות דמיושב ודמעומד

במס' ר"ה פ"ד דף ל"ב במשנה שנינו: "סדר ברכות, אומר אבות וגבורות, וקדושת השם, וכולל מלכיות עמהן ואינו תוקע, קדושת היום ותוקע, זכרונות ותוקע, שופרות ותוקע, ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים". ומבואר שהתקיעות בר"ה צריך להיות בתפילת המוספין עם ברכות מלכיות וזכרונות שופרות. כן הוא במשנה שם בע"ב: "העובר לפני התיבה ביו"ט של ר"ה, השני מתקיע" [פירש"י המתפלל תפילת מוספין מתקיע]. וכ"ה במשנה דף ל"ג ע"ב: "סדר תקיעות של שלש שלש וכו' מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע שלוש פעמים". ומפרש בגמ' דף ע"ב מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע, טעמא דלא הוה ליה שופר מעיקרא, הא הוה ליה שופר מעיקרא כי שמע להו אסדר ברכות שמע להו.

והנה בגמ' דף ל"ד שם מבואר שר' אבהו הסתפק¹ בתרועה האם היא גנוחי גנח או ילולי יליל, או גנח ויליל. לפיכך התקין לתקוע בכל שלשת האופנים, כלומר ס"ה שלושים קולות, ג' פעמים תר"ת — הרי ט', ג' פעמים תש"ת — יש לנו עוד ט', וג' פעמים תשר"ת — הרי עוד י"ב, ס"ה שלושים קולות.

נמצא לפי"ז שסדר התקיעות אחר תקנת ר' אבהו הוא כך: מברך מלכיות ותוקע תשר"ת תש"ת תר"ת, וכן לזכרונות וכן לשופרות, שהרי מעיקר הדין צריך לתקוע תקיעה ותרועה ותקיעה על כל ברכה, ובגלל הספק במהות התרועה יש לתקוע בכל פעם בשלשת האופנים.

אך הגאונים² והראשונים כתבו שהמנהג הפשוט בזמנם בסדר התקיעות כך הוא: אחר קריאת התורה ולפני מוסף מברך התוקע ברכה קצרה, ותוקע

1 בירור מקיף על תקנת רבי אבהו בקסרי ראה בקובץ סיני תשמ"ט גליון צ"ז, ועיי"ש שלדעת רבינו חננאל (מס' ר"ה דף ל"ד ע"א) גם בימי התנאים תקעו תשר"ת, ועל כך ראה בהמשך. כמו"כ מדובר בהרחבה על תקנת רבי אבהו בס' זכרון תרועה מהדור תשל"ה 412-427. ובקובץ הדרום תש"כ גליון י"ב עמוד 207-262.

2 ראה באוצר הגאונים למס' ר"ה עמוד 60-68 באריכות.

שלשים קולות: ג"פ תשר"ת, ג"פ תש"ת, וג"פ תר"ת, ובחזרת הש"ץ של מוסף עוד עשרה קולות, מברך מלכיות ותוקע פעם אחת תשר"ת, זכרונות ותוקע פ"א תש"ת, שופרות ותוקע פ"א תר"ת. ועיין ברי"ף דף י"א ע"א שכותב וכן המנהג בכל העולם ובשתי ישיבות³.

מקור והטעם לתקיעות דמיושב

בראשונה יש לבאר טעם התקיעות הראשונות ובענין מקורן. דעת הרמב"ן היא שהתקיעות שלפני התפילה מקורן בתקופת האמוראים, כ"כ בדרשה עמו' מ-מ"ג, ובמלחמות דף י' ע"ב מדפי הרי"ף. וז"ל בדרשה: "זה שנהגו להקדימן ולתקוע מיושב ומעומד מה שלא נשנה במשנה ולא בברייתא, המנהג הזה יש לו יסוד בגמרא, ורבותינו חכמי התלמוד האמוראין התחילו בו זה שאמרו בגמ' [דף ט"ז ע"א] א"ר יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב את השטן, ופירושו כשהן יושבין קודם תפילת המוספין ומברכים עליהם במטבע קצר כדרך שמברכין על כל המצוות ואח"כ תוקעין ומריעין כשהן עומדים בתפילה על סדר ברכות לא שלא יצאו חובת שופר [בתקיעות דמיושב], אלא שהברכות מעיקרן בתקיעות נתקנו, כדאמרי' [בגמ' שם דף ט"ז ע"ב] אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם וזכרונות כדי שיעלה זכרוכם לפני לטובה, ובמה בשופר. ופי' כדי לערבב את השטן הכי קאמר, למה הנהיגו **באותן תקיעות ראשונות ולא פטרו עצמן בתקיעות דעל סדר ברכות שהן חובה ואינן יכולין לפטור עצמן מהן [ר"ל שא"א להיפטר מלתקען גם אם כבר יצאו ידי חובת התקיעות דאורייתא במיושב] כדי לערבב את השטן קודם תפילה שלא ישטין על תפילתם**"⁴. עכ"ל.

3 הכוונה לשתי הישיבות המוזכר בתשובות הגאונים סורא ופומפדיתא.

4 ולהדגיש שלדעת הרמב"ן ערבוב השטן הוא בכדי שלא ישטין על "התפילה" כמבואר בלשונו, ולא בכדי שלא ישטין על מצות תקיעת שופר כשיתקעו אח"כ פעם שניה. כי הרמב"ן מסביר בהמשך שהתקיעות שתוקעים במעומד אחר שתקעו מיושב אינן חזרה על קיום מצות תקיעת שופר בר"ה, ולפי מנהגינו אין הם ראויות כלל לצאת בהן י"ח אפי' מדאורייתא, אלא הן מדיני תפילת הציבור שנוהג לא רק בר"ה אלא גם בתעניות ובשעת מלחמה, כמבואר במשנה תענית דף ט"ז ע"א ובגמ' שם דף ט"ז ע"ב שמוסיפים ברכות על תפילת הציבור ומהן זכרונות ושופרות, ועל כל ברכה תוקעים בשופר. והסברו של הרמב"ן וכן הוא בדברי הריטב"א המובא בהמשך, שהתקיעה ע"ס ברכות האמורה במשנה אין פירושה שהדין הוא לשמוע את התקיעות של מצות שופר בר"ה ע"ס הברכות, אלא יש כאן שני דינים נפרדים: מצות עשה של שופר שמעיקר הדין אפשר לקיימן גם שלא ע"ס ברכות. ותקיעה עם הברכות היא דין דרבנן בתפילת הציבור הנוהג

ושיטת הרמב"ן היא שמדין המשנה אין לנו תקיעות ע"ס הברכות, ובזמן אמוראים הנהיגו לתקוע קודם התפילה, כדי לערבב את השטן שלא יוכל שוב להשטין על התפילה, ולשון הרמב"ן שם בהמשך הוא: "כדי שיהא השטן מעורבב בשעת התפילה". ואע"פ שיוצאים ידי חובת התקיעות דאורייתא בתקיעות שקודם התפילה, שהרי מברכים עליהם ומתכוונים בהן לשם מצוה, בכל זאת מדרבנן צריך לחזור ולתקוע ע"ס הברכות, כי חכמים תקנו שעם אמירת הברכות יש לתקוע בשופר, ואין זה מדאורייתא⁵.

הריטב"א בחידושיו (על דף ט"ז ע"ב ד"ה כדי, ובדף ל"ד ע"א ד"ה נשאל) כתב כרמב"ן בענין מהות התקיעות שעל סדר ברכות, ולשונו שם הוא "כדי לערבב את השטן קודם התפילה שלא ישטין בתפילתו כשאנו חוזרין ותוקעין", ומובן בדבריו שלא ישטין על התפילה ההולכת יחד עם התקיעות. וכן בהמשך דבריו מקשה: וא"ת למה חוזרין ותוקעין דיים בהקדמה שמיושב? ומתרץ שהתקיעות הן לצורך תפילה⁶.

נמצא לפי"ז ששאלת הגמ' "למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ומריעין כשהן עומדין" לפי דברי הרמב"ן והריטב"א הוא: למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין אם בלא"ה יצטרכו לתקוע ולהריע כשהן עומדין? ותשובת הגמ' היא: שהתקיעות דמיושב הם כדי לערבב השטן שלא יוכל להשטין על התפילה⁷.

אמצעות התורה התפילות הלכות

לא רק בר"ה. ושני דינים אלו זומנו יחד ע"י החכמים כדי שלא להטריח לתקוע פעמיים. אבל משנהגו לקיים את המ"ע של תקיעת שופר לפני התפילה בשביל ערוב השטן, שוב אין צורך לתקוע ע"ס ברכות כדין תקיעת שופר דאורייתא, אלא די בתקיעות כשלהן. ומ"מ נהגו לתקוע בכל פעם בבא שלימה כמ"ש הריטב"א כי "ביום זה אין אנו רוצים להפריד".

ובזכרון תרועה עמו' 652 הסביר שהטעם שבחרו לתקוע מכל סוגי התרועה הוא בכדי שלא יחשבו שאחד עיקר ויעשו רק אותו גם בתקיעות דמיושב.

ועיין להרמב"ן במלחמות שם שהסביר את דברי הגמ' "אמר הקב"ה אמרו לפני מלכיות וכו' ובמה בשופר", אין פירושה שמדאורייתא צריכות התקיעות להיות ע"ס ברכות, כי הברכות כל עצמן מדרבנן כמבואר בגמ' דף ל"ד ע"ב "הא דאורייתא הא דרבנן". מיהו עיין בפרישה סי' תקפ"ה אות ד' שכתב לפי אחד שהתקיעות על סדר ברכות הן גזירת הכתוב.

דאם כל הערוב הוא בכדי שיוכל לתקוע שוב כשהשטן כבר מעורבב א"כ אין מקום לקושיא, אלא ע"כ שהוא כדי לערבב השטן שלא ישטין על התפילה ההולכת יחד עם התקיעות.

ואין פירוש השאלה למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ואם כבר עושים כן למה חוזרין ותוקעין ומריעין בעמידה. כי א"כ אין הגמ' עונה כלום על השאלה השניה, שהרי לערובב השטן שלא ישטין על התפילה די בתקיעות הראשונות. ואת השניות תוקעים

הראב"ד בדרשתו עמו' מ"ד כתב: "ומה שאמרו בגמ' מפני מה תוקעין כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין כשהן עומדין ואמרו כדי לערבב השטן, כך פירושו, מפני שהשטן מקטרג בשעת סניגורן של ישראל, ואם לא היו תוקעים כי אם על סדר ברכות מעומד אז היה מקטרג ומערבב את תפילתם ותקיעותם, ועכשיו שתקעו מיושב שלא בשעת תפילה מה שהיה לו לקטרג כבר עשה באותה שעה, ובשעת תפילה ותקיעה שוב אינו מדבר".

וב"כתוב שם" להראב"ד עמו' מ"ג: "שאין לו רשות להשטין שתי פעמים ותהא תפילת הציבור מקובלת עם זכרון תרועתם". וכתב: שברור שאותן של מיושב הן לערבב, ומ"מ יצאו בהן ידי חובת תקיעות דאורייתא, אלא שצריך לתקוע גם על סדר ברכות. ומפירושו יבואר שענין ערבוב השטן הוא מפרש בדברי רמב"ן, שהתקיעות שעל סדר הברכות הן מדיני התפילה, והערבוב הוא בשביל התפילה ותקיעותיה, וכן הוא בדברי הריטב"א הנ"ל.

האם בזמן התנאים היה נהוג תקיעות דמיושב

אך הראב"ד בדרשתו בהמשך דבריו כתב לחלוק על הרמב"ן בנקודה אחת, והיא שלדעתו לא התחיל המנהג של תקיעות מיושב ותקיעות מעומד בזמן האמוראים, אלא שכך נהגו גם בתקופת המשנה וכן פי' את דברי המשנה בדף ל"ב ע"ב: "העובר לפני התיבה ביו"ט של ר"ה השני מתקוע" ומקשינן בגמ' מאי שנא שני מתקיע, תקיעה נמי נעביד בראשון משום זריזין מקדימין למצות? אר"י בשעת גזרת המלכות שנו. וכ' ע"ז הראב"ד: "פי' על התקיעות שתוקעים מיושב שאלו למה אינן בשחרית, שהרי מ"מ הוצרכנו להקדים התקיעות קודם ברכות כדי לערבב השטן, ובהן עיקר המצוה וברכת השופר, ומהם היינו פטורים מתקיעת שופר לולי שאנו רוצים להוסיף ריצוי על ריצוי והזכרת אבות על הזכרה, וכיון שכן למה אין תוקעין אותן בשחרית, ואמרו כך היה בתחילה, אלא מפני השמד סידרו אותן למוסף לאחר קריאת התורה שהיא מן המוסף". עכ"ד⁸.

בכלל הדין המיוחד שהברכות צריכות התקיעות כנ"ל.

8 ולציין שבירושלמי פ"ד הל' ח' נתנו עוד טעמים לכך שהתקיעות הן כמוסף, מלבד הטעם של שמד, שנייא היא שמצות היום כמוסף. כלומר: יחודו של יו"ט הוא בקרבן ובתפילה של מוסף, ועל כן ראוי לקיים גם את מצות שופר שהיא המצוה הנוספת, המיוחדת, של יו"ט זה בזמן מוסף. ולטעם זה קשה לומר שכן היה מתחילה. ועיין בדברי הרשב"א דף ל"ב ד"ה א"ר.

ויראה בדבריו שהבין בדברי הגמ' "השני מתקיע" ששליח הציבור של מוסף מתקיע את תקיעות היום פעם לפני התפילה במישוב, ופעם עם הברכות⁹. וע"ז מק' הגמ' שעל תקיעות דמישוב מאי שנא שהשני מתקיע אותן ומדוע אין תוקעין אותם בשחרית משום זריזין מקדימין. נמצא לדברי הראב"ד המנהג לתקוע מיושב ומעומד לערבב את השטן היה נהוג גם בזמן התנאים. ועיי"ש בהמשך דברי הראב"ד שבתירוץ רבי יוחנן שתירץ "כך היה מתחילה" פירש שהיו תוקעין בשחרית עד שאירע השמד ודחו אותן למוסף. ומסתבר שכוונתו מש"כ הגמ' "בתחילה שכך היה" הכוונה בזמן התנאים, וגם שרבי יוחנן שהיה מראשוני האמוראים והוא שאמר כך היה נהוג בתחילה.

והנה בגמ' דף ל"ד מובאית ברייתא: "תניא נמי הכי כשהוא שומען שומען על הסדר ועל סדר ברכות, במה דברים אמורים בחבר עיר, אבל שלא בחבר עיר שומען על הסדר ושלא על סדר הברכות". ופירש הר"ן (בדף י"א ע"א בדפי הרי"ף, ד"ה גמ' טעמא) "ששומען על הסדר" היינו שאסור לו לשנות את סדרן כגון לתקוע תרועה ושתי תקיעות במקום תר"ת וכיו"ב. וכן פירש הרמב"ן בדרשתו עמו' מ"ב ששומען על הסדר ועל סדר ברכות, הכוונה ששומען פעם אחת שמיעה שיש לה שתי תכונות א. שתהיה כסדר ושלא יחליף, ובכלל זה שלא ישמע קול מיותר בינתיים¹⁰. ב. שתהיה על סדר ברכות. וכן משמע שפירש הרי"ף גיאות עיי"ש בעמו' ל"א.

9 עיין ברא"ש פ"ד סי' ד' שכתב בשם רה"ג שהלשון 'מתקיע' שנקט התנא במשנה בא ללמד שאין הש"ץ תוקע בעצמו, והסביר הרא"ש שזה מפני הטירוף, ואם הוא מוכסח שיחזור לתפילתו רשאי לתקוע בעצמו. והרי"ף גיאות בעמו' מ"א כתב בשם רה"ג שנהגים שזה שתוקע כשהן יושבין הוא שתוקע על סדר הברכות. וכן פסק הרמב"ם פ"ג מהל' שופר הל' י"א, ועיין שם במ"מ שכ' שהם דברי רה"ג. ואם נאמר שהראב"ד סובר בשני הדברים כרה"ג י"ל שהבין כי הביטוי "השני מתקיע" פירושו שהש"ץ מקריא לתוקע את סדר התקיעות, כמנהגנו להקריא לתוקע המובא ברמ"א סי' תקפ"ה סעי' ד'. וא"כ יש למנהג זה מקור במשנה. ואף שהרמ"א כתב בד"מ שם שנהגו שהש"ץ של שחרית הוא המקריא, והפמ"ג בא"א ס"ק ז' כתב שלש"ץ של מוסף אסור להקריא בתקיעות שבתפילת מוסף (הביאו המ"ב בשעה"צ אות ל'), מ"מ באליה רבא ס"ק ט"ו הביא בשם "לחם משנה" סוף מס' ר"ה, שיש מי שכתב שש"ץ של מוסף מותר להקריא באמצע תפילתו ודייק כן מלשון המשנה "השני מתקיע".

ובס' זכרון תרועה עמו' 619 הערה 4 כתב בדברי הראב"ד שמפרש את המשנה גם בתקיעות דמישוב יוצא לפי"ז שהש"ץ של מוסף הוא המקריא גם בהן, ובהקראה אין לחשוש לטירוף (דהיינו שיתבלבל) כמו בברכת כהנים שהש"ץ מקריא. ועיי"ש שכתב לפלפל עוד בדברי הראב"ד.

10 לשון הרמב"ן שם עמ' ל"ז הוא: "שהתרועה צריכה פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה,

אך הראב"ד פירש ששומען על הסדר ועל סדר ברכות, הפירוש שצריך לשמוע שני פעמים, פעם על הסדר, דהיינו את כל ט' התקיעות כסדרן בזה אחר זה, ופעם על סדר ברכות¹¹. וזהו דאמרין בגמ' למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, והכונה למנהג הידוע מאז ומתמיד והמבואר בברייתא.

עכ"פ נמצאנו למדים מכ"ז בענין מקור התקיעות, שלפי דברי הרמב"ן הר"ן והרי"ץ גיאות מנהג תקיעות דמיושב התחיל בתקופת האמוראים. אך הראב"ד יסבור שגם בזמן המשנה נהגו כן וכפירוש הנ"ל בברייתא ש"שומען על הסדר ועל סדר ברכות" הכוונה שצריך לשמוע שני פעמים, אחד דמיושב ואחד דמעומד. וכן דעת ראב"ן הירחי תלמידו של הראב"ד בספר "המנהיג"¹².

מיהו יש לעיין בדברי הריטב"א הנ"ל שכתב כרמב"ן בענין טעם התקיעות דמיושב, מה דעתו על ראשית מנהג תקיעות אלו, האם גם בזה יסבור כרמב"ן שהמנהג התחיל בתקופת האמוראים, או כראב"ד שהיה נהוג כבר בזמן התנאים. כי הריטב"א כותב ש"חכמי התלמוד" היו נוהגים לתקוע מעומד כסדר שתקעו מיושב, כלומר ט' תקיעות במיושב וכן במעומד, "דאינהו קים להו בתרועה ולא מספקא להו". וא"כ או שכוונתו לתנאים, כהראב"ד, וזהו הביטוי "חכמי התלמוד". או שהוא מתכוון לדור הראשון של האמוראים שקדם לתקנת רבי אבהו, וחכמי התלמוד שהזכיר היינו האמוראים דוקא, כרמב"ן.

התקיעות לענין ערבוב השמן

הבאנו לעיל את דברי הראב"ד, הרמב"ן, והריטב"א שטעם התקיעות דמיושב הוא בכדי לערבב את השמן שלא יוכל להשטין יותר, כך שאפשר

תוספות התורה
תוספות השנה

ואם הפסיק ביניהם בכל דבר של תקיעת שופר... קלקל כל הסדר וחוזר לראש, וזה בכלל מה שאמרו שומען על הסדר.

- 11 וכע"ז אנו מוצאים בלשון הרמב"ם פ"ג מהל' שופר הל' י י"א: "המנהג הפשוט בסדר התקיעות... ויושבין כל העם, ואחד עומד... ותוקע שלושים קולות שאמרנו מפני הספק על הסדר... זה שתוקע כשהן יושבין הוא שתוקע על סדר הברכות". ע"כ. אך אין הכרח שהרמב"ם הבין כן את הברייתא, כי יש לומר ש"על הסדר" שכתב הרמב"ם פירושו ג"פ תשר"ת ג"פ תש"ת וכו' כמו שאמרנו, וה"ה למעומד שתוקעים על הסדר של מעומד, ולא מוכח ש"על הסדר" שבברייתא כוונתו להתייחס לתקיעות דמיושב.
- 12 הל' ר"ה סי' י"א שכתב וז"ל: "דתניא כשהוא שומען... ושלא ע"ס ברכות פ"ה על הסדר תשר"ת תשר"ת תשר"ת ג"פ כל סימן וסימן, וע"ס ברכות ג' הסימנים למלכויות וכן לזכרונות וכן לשופרות".

יהיה אח"כ להתפלל בלי קטרוג. מיהו יש מהראשונים שפרשו את ענין ערבוב השטן שהוא בתקיעות השניות דהיינו מעומד.

ובערוך (ערך ערב א') ועל פיו כתבו התוס' והרא"ש, שבירושלמי¹³ דרשו על הפסוקים "ביום ההוא יתקע בשופר גדול" ו"בילע המות לנצח" שהשטן שהוא מלאך המות¹⁴, "כד שמע קל שיפורה זימנא חדא בהיל ולא בהיל, וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורה דיתקע גדול, ומטא זימניה למתבלע ומתערבב ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא".

נמצא לפי דבריו שערבוב השטן הוא בשמיעת התקיעות פעם השניה. אך קודם לכן מביא הערוך פירוש אחר, והוא פירושו של הר"ח, "שכיון שרואה המשטין שמחבבין המצוות מיושב ומעומד כאילו מתעכב מלהשטין". כלומר החזרה על המצוה פעם שניה משום חביבות, היא מערבת את השטן. וכן פירש"י דכשישמע ישראל מחבבין את המצוות מסתתמין דבריו. ובספר הפרדס סי' קע"א פירש"י: "ולא מיתערבב פעם אחת אלא בשנים, שנאמר יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך וכו'". והכוונה מדכתיב ב"פ "יגער" ידעין שלערבב השטן צריך להשנות. וכמו"כ כתב הרוקח סי' רי"ו: "לכך יגער ה' בך השטן יגער ה' בך, הרי שני פעמים לגרשו מימין ומשמאל". והרשב"א והר"ן הביאו אף הם את פירוש הערוך עפ"י הירושלמי וקודם לכן הביאו פירוש נוסף: לערבב את השטן היינו להכניע את היצר, ככתוב "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו". ר"ל שהתקיעות גורמות חרדת הדין והכנעה, ולכן תוקעים עוד פעם כדי לגרום הכנעה יתירה.

הרי לנו ג' פירושים בענין ערבוב השטן. א. דעת הראב"ד הרמב"ן, והריטב"א הפי' הוא שתוקעין תקיעות דמיושב שלא ישטינו אח"כ בתפילה ובתקיעות דמעומד. ב. דעת ר"ח ורש"י הפי' הוא כשישראל מחבבין את המצוות מיושב ומעומד מתעכב השטן מלהשטין. ג. ודעת הר"ן והרשב"א החזרה על התקיעות היא הגורמת את ערבוב השטן¹⁵ וכולם ראו ליישב את פירושם בדברי הערוך המביא את הירושלמי הנ"ל.

13 ירושלמי זה אינו לפנינו, ועל כך עיין באוצר הגאונים לר"ה עמ' 89 קונטרס ערבוב השטן של רב"מ לוי, שהדפיס לראשונה בירחון "התור" שנת תרפ"ו גליון מ'-מ"א ושם ביאר ענין זה, בנוסחאות וכת"י הירושלמי. וע"ע בירחון "הדרום" אלול שנת תש"כ במאמרו של רמ"מ כשר עמ' 250 הערה 41.

14 עיין ב"ב דף ט"ז ע"א.

15 ועיין שם בר"ן שכתב דכאמת היה ראוי לקבוע את תקיעות דמיושב אחרי תקיעות

ולפי"ז מובן שאלת ותשובת הגמ' למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ותוקעין ומריעין כשהן עומדים. וע"ז השיב בגמ' כדי לערבב את השטן. אלא שיש מחלוקת באיזה תקיעות מערבבין את השטן, בראשונות דהיינו במיושב, או בשניות דהיינו מעומד, או בשניהם.

דעת הרז"ה בעל המאור בנידון

הרז"ה מצא לו דרך אחרת בכל הנ"ל, ולדעתו התקיעות שלפני התפילה אין לה זכר בגמ' אלא הן מנהג הדורות המאוחרים שאחר התלמוד, שהנהיגו כן כדי שהחולים והאנוסים שאינם יכולים להישאר בביהכ"נ עד אחר תפילת מוסף, ייצאו ידי חובת התקיעות ויוכלו ללכת. ואת דברי ר' יצחק "למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין" פירש באופן שונה משאר הראשונים, עפ"י לשון הגמ' בדף ל' ע"ב: "אמר ר' חייא בר גמדא א"ר יוסי בן שאול, אין תוקעין אלא כל זמן שב"ד יושבין, בעי ר' זירא ננערו לעמוד ולא עמדו מהו". ומסביר הרז"ה שכמו שם, כן גם בדברי ר' יצחק פירוש הביטוי "כשהן יושבין" הוא: כשהעם יושב¹⁶ בביהכ"נ בשעת התפילה, והכוונה לתקיעות שעל סדר ברכות¹⁷. ו"כשהן עומדין" היינו שהיה מנהג בידם לתקוע עוד פעם אחרי התפילה כשעומדים לצאת מביהכ"נ, כדי לערבב את השטן¹⁸.

הוצאות התורה
הוצאות השו"ת

דמעומד, כי התקיעות ע"ס ברכות הן עיקר, ולכן משפט הבכורה להיות ראשונות, אלא שחששו שאם יעשו כן יבואו לזלזל בתקיעות דמיושב ולא יתקעו אותן אחרי שכבר יצאו י"ח ע"ס ברכות. ולכן הקדימו את תקיעות דמיושב, כדי שיתקעו אותן בודאי, ובתקיעות דמעומד לא יבואו לזלזל, כי הכל יודעים שעיקר תקיעה הוא על סדר ברכות.

16 דהיינו "נמצאים".

17 לשון הרז"ה הוא: "ואע"פ שהן מעומד לש"ן, אינן לשאר העם אלא מיושב..."

18 ודעת הרז"ה בערבוב השטן הוא כדעת הראשונים שבחזרה על התקיעות או מערבבין את השטן. אך יש לעיין בפירושו, שהרי לפי דעת הראשונים שבתקיעות ראשונות דהיינו מיושב מערבבין את השטן, הכוונה כדי שנוכל אח"כ להתפלל ולתקוע ע"ס ברכות בלא קיטרוג. ואף לפי דעת הסוברים שבתקיעות שניות מערבבין את השטן דהיינו בתקיעות דמעומד הכוונה ג"כ שנוכל להתפלל עתה ללא קיטרוג, אבל לשיטת הרז"ה שתקיעות הראשונות הוא ע"ס ברכות, ותקיעות שניות הוא כשעומדים לצאת מביהכ"נ, ועל תקיעות אלו כתב שזהו כדי לערבב את השטן, א"כ מה יש בערבוב השטן אחרי שכבר גמרנו להתפלל.

אך י"ל בזה כמו שפרשו ר"ח ורש"י הנז' לעיל, דכיון שרואה המשטין שמחבבין המצוות מסתמין דבריו. הרי שלשיטתם אין ענין הקדמת התקיעות לתפילה, אלא החזרה על התקיעות פעם שניה היא המערבבת, ולכן לענין ערבוב השטן אין הבדל אם יתקע

ומוסיף הר"ז: "ומצאתי סעד לדברי בחיבורי הגאונים כדאמר רב סעדיה ז"ל אחר תפילת המוסף מריעין תרועה גדולה לערבב השטן, וכן אמר רב עמרם גאון ז"ל, ואמר רב האי ז"ל אין אנו עושין כן בתורת מנהג ולא שמענו שאבותינו נהגו כן אלא שיחידים מתעסקין בהן כל אחד ואחד כתאות, כי הא דכי אתא רב יצחק בר יוסף אמר כי מסיים שליחא דצבורא תקיעתא ביבנה לא שמע איניש קל אודניה מקול תקועיה, למדנו שהיו רגילין כן ראשונים שיחידים תוקעין לאחר התפילה, ולא שחייבין כן, כי ש"צ מוציאן ידי חובתן, אלא מצוה מן המובחר וכדי לערבב את השטן ושפיר דמי לעשות כן, ואם אין עושין כן אין בכך כלום, אלו הן דברי הגאונים ז"ל. ואע"פ שיש בדברי רבנו האי בזה ובשאר תשובותיו מעט חילוף מדברינו לקחנו מהם מה שנראה לנו לסמוך בהם פירושנו וברוך היודע האמת". עכתו"ד הר"ז בבעל המאור.

וכונת הר"ז בדבריו האחרונים לכך שרה"ג באמת סובר שעל תקיעות דמיושב בהן מדבר ר' יצחק כשהוא מקשה "למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין", ותפקידן הוא כדי לערבב את השטן, כמבואר בתשובתו הארוכה לחכמי קיראן¹⁹, ומשום כך כתב רה"ג שהתקיעות של אחר התפילה אין עושים בתורת מנהג, אלא אם רצו היחידים תוקעים אותן למצוה מן המובחר כדי לערבב את השטן, וכונתו לערבב עוד יותר את השטן, אחרי שכבר נתערבב בתקיעות דמיושב ומעומד שהן המנהג הקבוע המבואר בדברי ר' יצחק²⁰. ומ"מ הר"ז לקח מרב האי גאון את פירושו לגמ' בדף ל' "כי מסיים שליחא דציבורא" וכו' וגם את המנהג לתקוע עוד פעם אחר התפילה, וטוען שזוהי כוונת דברי ר' יצחק.

היוצא לנו מן האמור, שיש שתי שיטות בקשר לטעם התקיעות דמיושב. לדעת רוב ראשונים תוקעים אותן בשביל ערבוב השטן [וכל אחד לשיטתו או על ידן מערבבין את השטן, או ע"י התקיעות השניות]. ולדעת הר"ז תוקעין אותם בשביל להוציא את החולים והאנוסים ידי חובתן. ובאשר לראשיתו של

לפני התפילה או לאחריה, וכך יצטרכו לומר בפירוש הר"ז.

19 הנמצא בס' "תמים דעים" להראב"ד סי' קי"ט, ומשם לאוצר הגאונים ר"ה חלק התשובות סי' קי"ז עמ' 67.

20 ולדעת רב האי גאון ערבוב השטן הוא בחזרה על התקיעות דהיינו בתקיעות דמעומד, וכדעת הראשונים שבתקיעות שניות או מערבבים את השטן, וחזרה נוספת שכתב דיחידים תוקעין אחר התפילה, היינו ערבוב נוסף.

מנהג התקיעות דמיושב שביארנו לעיל, ניתוסף עתה שיטת הרז"ה, נמצא שיש בזה ג' שיטות. א. שיטת הראב"ד לפיה נהג מנהג זה כבר בתקופת המשנה. ב. שיטת הרמב"ן לפיה האמוראים הנהיגוהו. ג. שיטת הרז"ה לפיה הונהג מנהג זה בדורות האחרונים שאחר התלמוד.

בקושיית הרז"ה ושיטתו

והנה הרז"ה הק' על שיטת שאר הראשונים דסברי שבתקיעות הראשונות [דהיינו מיושב]²¹ מערבבין השטן, קשה האך יתכן שיקדימו תקיעות אלו לתקיעות העיקריות ויברכו עליהן את ברכת המצוות.

מיהו הראשונים דסברו שהתקיעות הראשונות הוא כדי לערבב את השטן מ"מ כתבו שבתקיעות אלו יוצאים ידי חובות שופר, וכן הוא בדברי הראב"ד הנ"ל וברור שזהו הסיבה שכתבו שיוצאים בתקיעות אלו ידי חובה.

ומטעם זה אין לומר שקושיית הרז"ה היתה, שאם מקדימים את התקיעות הראשונות כדי לערבב השטן לתפילה א"כ צריך לברך על התקיעות השניות ולא על הראשונות, דזה אינו, שהרי לשיטתם גם בתקיעות הראשונות יוצאים ידי חובה²², אלא שהעיקר הוא התקיעות עם סדר ברכות. וקושיית הרז"ה היא מדוע באמת מקדימין את התקיעות שלצורך הערבוב, וכשמקדימים ממילא צריך גם לברך, דבמשנה מבואר שעיקר התקנה היא לתקוע על סדר הברכות, ובהן צריך לצאת ידי חובתו, והתקיעות לערבוב השטן שהן טפלות היה לנו לתקוע אחר התפילה²³, ובעצם זהו המחלוקת הנזכר למעלה באריכות בטעם התקיעות דמיושב, ובענין ערבוב השטן.

21 זהו לדעת הראב"ד וסיעתו שדוקא ההקדמה לפני התפילה היא ערבוב השטן.

22 דוגמא דומה להא דתקיעת שופר, מצאנו במס' פסחים דף קי"ד ע"ב, ושם לגבי אכילת מרור, שעיקר מצותו לאכלו אחר המצה, אך אם אכלו לפניו יצא (עיין רשב"ם בע"א שם ד"ה עד שמגיע, ובתוס' ע"ב ד"ה זאת), והנה מדיני ליל הסדר הוא שצריך לטבל בירק לפני הסדר כדי שיראו התינוקות וישאלו, ואם אין לו ירק אחר רק מרור אומר שם רב חסדא שמטבל במרור לפני הסדר, ומברך עליו על אכילת מרור, ואחר המצה אוכל שוב מרור בלא ברכה, וא"כ זה ממש כדעת הראשונים דלעיל, שעיקר המצוה צריך להיות מאוחר יותר, ומשום סיבה מסוימת [ערבוב השטן — הכירא דתינוקות] מקדימין אותה ואח"כ עושין ערשה שוב בזמנה, ומ"מ כיון שבפעם הראשונה יוצאים בה ידי חובה מברכים על פעם הראשונה.

23 הר"ן הנ"ל כשמפרש את דברי ר' יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין. הרגיש בקושיית הרז"ה, שכתב: "ונ"ל שלכך הקדימו תקיעות דמיושב, אע"פ שהיה ראוי להקדים אותם שעל סדר ברכות שהן עיקר, לפי שאילו היו

ועתה נחזור למה שכתבנו לעיל, שהרז"ה סובר כי בזמן חז"ל היו תוקעים רק על סדר ברכות, ואח"כ שוב בסוף התפילה כדי לערבב את השטן. לפי הבנה זו מוסיף הרז"ה חידוש גדול, והוא שהברכה הקצרה שאנו נוהגים לברך על התקיעות, "אקב"ו לשמוע קול שופר" אין לה עיקר מהגמרא, אלא מדינא דגמרא מלכיות זכרונות ושופרות הן הם ברכות המצות של תקיעת שופר, ואותן בירכו כאמור על התקיעות הראשונות שתקעו, כך שלא היה צורך לברך ברכה קצרה כלל. (כי הברכות מוסבות גם על התקיעות שיתקע אחר התפילה, כמו שלשיטת שאר הראשונים מועילה הברכה שלפני תקיעות דמיושב גם לתקיעות דמעומד). ובדורות האחרונים שתיקנו את התקיעות שלפני התפילה תיקנו עמהן ברכה קצרה. אבל באמת אין לנו ברכת התקיעה מדברי רבותינו.

והא דשנינן בגמ' פסחים דף ז' אמר שמואל כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן, בי רב אמרי חוץ מן הטבילה ושופר, בשלמא טבילה דאכתי גברא לא חזי, אלא שופר מ"ט, וכי תימא משום דילמא מיקלקלא תקיעה אי הכי אפי שחיטה ומילה נמי, אלא א"ר חסדא חוץ מן הטבילה בלבד. וכתב הרז"ה שלכאורה יש ללמוד מאמרי רב שיש לשופר ברכה קצרה כמו לטבילה. אך כתב לדחותו: "והתם בדוכתה אדחיא לה ההיא דשופר ואי נמי לא אדחיא לה י"ל הא כדאיתיה והא כדאיתיה ואין ברכה במטבע קצר בשופר אלא ממנהג אחרונים, אבל עיקר הברכות הם הברכות של תפילה".

ופירוש דבריו הוא: ראשית הגמ' משמיטה במסקנה את המלה 'שופר', וא"כ י"ל שלפי המסקנה אין בכלל ברכה קצרה בשופר. ומלבד זאת י"ל שגם בהו"א לא התכוונו לברכה קצרה, אלא טבילה כדאיתא במטבע קצר, ושופר כדאיתא במלכיות זכרונות ושופרות.

אך הרמב"ן כתב לדחות שני תירוצים אלו. דמה שכתב שבמסקנה השמיטו את המלה 'שופר' זהו משום שהגמ' הוכיחה שאין לחשוש דילמא מיקלקלא תקיעה, ולכן יש לברך על תקיעת שופר עובר לעשייתה ולא אחר עשייתה, ולא כלום מובן מדברי הגמ' שמשנה את דעתה לגבי עצם ברכת השופר. ומ"ש הרז"ה באופן אחר שגם בהו"א יש להבין שהכוונה לברכות התפילה, שהם ברכות המצוה של שופר, זה תמוה, דא"כ במקום לומר "בשלמא טבילה"

מקדימין אותם, אפשר שלא היו חוששין אח"כ לתקיעות שמיושב, שאינן אלא לערבב את השטן בלבד, ולפיכך הקדימו תקיעות שמיושב, שבידוע שלא יזלזלו באותם שעל סדר הברכות". עכ"ד, וראה הערה 51 מה שנתבאר בדברי הר"ן.

וכו' מדוע לא הקשו בפשטות מהמשנה דף ל"ב ע"א "מלכיות ... ותוקע זכרונות ותוקע שופרות ותוקע" הרי מפורש שמברכים לפני כל תר"ת²⁴.

יתר על כן טוען הרמב"ן, אם נאמר כדברי הרז"ה שמדין הגמ' אין לנו תקיעות לפני התפילה, וברכות התפילה הן הם ברכות המצוה של שופר, מ"מ על כרחך צ"ל שיש מטבע קצר של ברכת שופר מעיקר הדין, בשביל היחיד שאינו תוקע ע"ס ברכות. ואם נפרש כפי' הרז"ה צריכים לומר בדברי הגמ' בפסחים שהמדובר ביחיד התוקע לעצמו ומברך במטבע קצר. והוא דוחק גדול. אלא שהרמב"ן סובר שגם בזמן המשנה שהיו תוקעים רק על סדר ברכות, מ"מ היו מברכים ברכה קצרה באמצע התפילה לפני התר"ת הראשון, כדרך שעושים בנשיאת כפיים²⁵.

הראב"ד אף הוא כתב להקשות ולדחות את דברי הרז"ה: "איך יצאה מצוה זו מכלל שאר מצוות שאין ברכה מטבע קצר, ובאיזו ברכה תיפטר, וכי מלכיות וזכרונות ושופרות ברכה הן למצות שופר? ועוד איך עובר לתקיעות, והלא יש מהם לפנים ולאחור שהתקיעות באמצע הם²⁶ כמו דשנינו

24 וראיתי בזכרון תרועה עמו' 631 שהוסיף נופך בקושיית הרמב"ן על הרז"ה, דממה נפשך, אם הגמ' הבינה בהו"א שלדעת אמרי בי רב קודם תוקעים את כל הט' ואח"כ מברכים, א"כ מדוע לא הקשו מיד מהמשנה. ואם הבינה הגמ' שכוונת אמרי בי רב לכך שאין מברכים את שלוש הברכות תחילה אע"פ ששלשתן ברכות השופר, אלא מברכים אחת ותוקעים תר"ת וכו' כדין המשנה, א"כ מהו שאמרו: "וכי תימא דילמא מיקלקלא תקיעה", והרי גם כך על כל ברכה יש לחשוש דילמא מיקלקל תר"ת שלאחריה, ואפילו אם יתקלקל רק התר"ת האחרון נמצא שבירך ולא יצא ידי חובת תקיעות כלל, שהרי תקיעות של ר"ה מעכבות זו את זו.

25 כשהש"ן הוא כהן, ומברך ברכת כהנים באמצע תפילתו שמברך לפניה ברכה קצרה. וכדוגמא זו היה בתקיעת שופר, שבאמצע התפילה בירך הש"ן את ברכת שופר.

26 פ' שלפי' דברי הרז"ה שברכות מלכיות וזכרונות שופרות הם הברכות לתקיעת שופר, א"כ נמצא שתוקעין לפני שגמרו הברכה שהרי תוקעין בין מלכיות לזכרונות, ובין זכרונות לשופרות.

אך יש שרצו לתרץ את קושיית הראב"ד, שברכת מלכיות שהיא "מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון" זוהי ברכה הכוללת את כל עניניו של יום, והיא קודמת לכל התקיעות, ואת השאר תיקנו באופן שיהיו באמצע. אך תירוצו זה נראה דחוק.

ועל טענתו השניה של הראב"ד, "דאיך יצא מצוה זו מכלל מצוות שאין לה ברכה מטבע קצר", כתבו אחרים לתרץ דמצאנו מצות שאין להם ברכת המצוות קצרה, כגון מצות קריאת שמע, וברכות יוצר אור ואהבת עולם משמשות גם כברכת המצות לק"ש, אע"פ שיש להן קיום עצמאי כברכות של תפילה, שהרי מברכים אותם גם שלא בזמן ק"ש, כדאמרינן במס' ברכות דף י' ע"ב הקורא מכאן ואילך לא הפסיד ברכות. וא"כ

מלכיות ותוקע זכרונות ותוקע שופרות ותוקע" ²⁷.

בתקיעות תשר"ת תש"ת תר"ת שתוקעין במיושב

ולמעשה נהגו שתוקעים בתקיעות דמיושב ג"פ תשר"ת ג"פ תש"ת ג"פ תר"ת. ויש להבין מדוע אין תוקעים כן גם בתקיעות דמעומד.

וקודם שנבאר ענין זה יש לבאר המקור לסדר התקיעות של תשר"ת תש"ת תר"ת. וכן מבואר בגמ' ר"ה דף ל"ד ע"א. אתקין רבי אבהו בקשרי שיהיו תוקעין קולות תשר"ת תש"ת תר"ת, כדי לצאת ידי הדיעות בענין קולות התקיעות.

תקנת רבי אבהו נוצר ע"י מחלוקת בפירוש של מהות ה"יבבא". כתיב בתורה (במדבר כ"ט, א') "יום תרועה יהיה לכם" מפרש התרגום: "יום יבבא יהא לכון" פירושו של "יבבא" אנו למדים שהוא ביטוי של צער ממה שכתוב אצל אם סיסרא כשראתה שרכבו בושש לבוא (שופטים ה') דכתיב "ותיבב אם סיסרא". איזה מין ביטוי של צער הוא יבבא. על כך נחלקו התנאים, התנא שבמשנה (דף ל"ג ע"ב) סובר שיבבא פירושה "ילולי יליל" כאדם הבוכה ומשמיע קולות קצרות וסמוכות זה לזה, והוא מה שנקרא אצלינו "תרועה". אבל התנא דברייתא (שם) סובר ש"יבבא" פירושה "גנוחי גנח", דהיינו כאדם המשמיע אנחות כבדות שהם ג' קולות ארוכות, ולכן הוא סובר שהתרועה היא מה שנקרא אצלינו שברים.

ונשאלת בגמ' מנין שהתרועה היא דוקא ע"י שופר? ומנין שתוקעין קול פשוט תקיעה לפני התרועה ולאחריה? ומתרגיין שדברים אלו אנו למדים מתרועה הנאמר ביובל (ויקרא כ"ה) "והעברת שופר תרועה בחודש השביעי וגו' תעבירו שופר בכל ארצכם". הרי שנזכר בפירוש שהתרועה היא בשופר, ומדכתיב "והעברת" למדנו שצריך לתקוע קול פשוט שזה נקרא העברת קול. וזה צריך להיות קודם התרועה שהרי כתיב מקודם. וכן לאחריה, כדכתיב "תעבירו שופר" לאחר "שופר תרועה". נמצא שיש חיוב לתקוע בשופר ג' קולות.

ה"ה בברכת שופר שברכת התפילה "מקדש ישראל ויום הזכרון" אזיל גם על מצות שופר. ולפי"ז גם המתפלל ביחיד שאינו תוקע בשופר באמצע תפילתו מברך הברכות וכמו בק"ש, שלאחר זמנה לא הפסיד ברכות. ויש לעיין בתירוץ זה.

²⁷ הראב"ד לא אמר כדברי הרמב"ן שמברכים ברכה קצרה באמצע התפילה, שלדעת הראב"ד הנ"ל שכבר בתקופת התנאים נהגו תקיעות דמיושב, א"כ ברכו עליהם ברכה קצרה, ופטר בזה גם את התקיעות שבאמצע התפילה, וכמנהגינו היום.

קולות: תקיעה – תרועה – תקיעה. אך מנין לנו שצריך לתקוע ג' קולות אלו שלוש פעמים? דבר זה למדים אנו ממה שמצינו ענין התקיעה בתורה ג' פעמים: "והעברת שופר תרועה" (ויקרא כ"ה). "שבתון זכרון תרועה" (ויקרא כ"ג). "יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כ"ט) הרי ג' פעמים ענין תקיעת השופר, להורות שצריך לתקוע שלש פעמים קולות תקיעה תרועה תקיעה, והם כנגד מלכיות, זכרונות, שופרות.

ומעתה נחזור למחלוקת תנאים במהות ה"תרועה", אם הוא גנוחי גנח דהיינו "שברים" או ילולי ליל דהיינו "תרועה", וכדי לצאת ידי כל הדעות התקין רבי אבהו בקסרי לתקוע שלוש פעמים "תקיעה שברים תרועה תקיעה", ושלש פעמים "תקיעה שברים תרועה" ושלש פעמים "תקיעה תרועה תקיעה". והיינו משום שנסתפק לר' אבהו²⁸ ג' דברים בפירושו של תרועה:

א. אולי פירושו "גנוחי גנח", וא"כ צריך לתקוע ג' פעמים "תקיעה שברים תקיעה".

28 הקדמונים תמהו על מה שרבי אבהו נסתפק על התרועה, האין יתכן שיפול ספק בדבר הנעשה מדי שנה בשנה? וכי נשתכח מהם כיצד תקעו בשנה שעברה? וגם לפני שבא ר' אבהו לא יצאו ישראל ידי חובת תקיעת שופר? שאלה זו נשאלה בבית מדרשו של רב האי גאון, והובא ב"אוצר הגאונים" לר"ה והוא מתשובות דעים להראב"ד סי' קי"ט וברא"ש למס' ר"ה פ"ד סי' י', וכן הוא ברין פ"ד ר"ה. והוא דבריו: "כתב רב האי בתשובה אל תחשבו כי נפלה בימי רבי אבהו ספק בדבר זה, שהרי משניות קדומות אחת אומרת תרועה שלש יבבות, ואחת אומרת שלש שברים, וכך היה הדבר מימים קדמונים מנהג לכל ישראל, מהם עושים "תרועה" יבבות קלות, ומהם עושים יבבות כבדות שהן שברים, אלו ואלו יצאו ידי חובתן. כי שברים כבדים תרועות הן, ויבבות קלות תרועות הן.

והיה הדבר נראה כחלוקה אע"פ שאינה חלוקה וכו', וכשבא רבי אבהו ראה לתקן תקנה שיהיו כל ישראל עושין מעשה אחד ולא יהיה ביניהם דבר שההדיוטות רואים אותו כחלוקה", עכ"ל.

דיעה אחרת מצאנו להרמב"ם בפ"ג מהל' שופר ה"ב, שיש ספק בפירוש התרועה וז"ל: "תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הגלות ואין אנו יודעין האין היא". הרי מבואר שמחמת אורך הגלות נשתכח הפירוש האמיתי של תרועה. (וכן הוא ג"כ שיטת הסמ"ג כמו שדייק ה"ב" סי' תק"צ).

כדי להבין הסבר זה אין אפשר שדבר הנהוג בכל שנה ושנה נשתכח במשך הדורות יש לציין לדברי הריטב"א שכתב וז"ל: "בודאי שבדורות הראשונים נהגו בתרועה כמו שראו למשה, אבל אותה תרועה בטלה בדורות התנאים והאחרונים, שהרי התורה אמרה סתם תרועה קול נשבר כדרך שאדם עושה בשכרו, וסגנון אחד אמרה תורה לכולם, ואין הדורות שווין בדבר, שהרי תמצא במיני הניגונים ענין קול, שהיה קול מנגן לדור

ב. שמא תרועה פירושו "לילולי יליל", וא"כ צריך לתקוע ג"פ "תקיעה תרועה תקיעה".

ג. שמא ב' הפירושים אמת הם שתרועה היא גנוחי גנח וגם לילולי יליל, כדרך אדם השרוי בצער שמתאנח קודם ובוכה אח"כ, ולכן צריך לתקוע ג"פ "תקיעה שברים תרועה תקיעה". הילכך עבדינן לכולהו.

אך במה שתוקע ג"פ תשר"ת לבד עדיין אינו יוצא מידי כל הספקות, שהרי אם "תרועה" היא רק "גנוחי גנח", נמצא שמפסיק עם ה"לילולי יליל" שהוא תרועה בין השברים להתקיעה שלאחריה לצריכה להיות סמוכה להשברים שהיא התרועה האמיתית. וכן אם התרועה היא "לילולי יליל" אינו יוצא במה שתוקע תשר"ת, שהרי ה"גנוחי גנח" דהיינו השברים מפסיק בין התקיעה הראשונה להתרועה, ולכן תיקן לתקוע ג"פ תשר"ת וג"פ תשר"ת וג"פ תר"ת²⁹, ובזה יוצאין כל הדיעות.

בסדר התקיעות דמעומד

ועתה נחזור לנידון דלעיל, שלפי ההלכה אנו תוקעים כל הקולות שתיקן רב אבהו רק בתקיעות דמיושב, אבל בתקיעות דמעומד אין אנו תוקעין את כל הקולות, וטעם לדבר הסביר הרי"ף פ"ד דר"ה וז"ל: "ובדין הוא שיהיו תוקעין אותן על סדר הברכות כסדר שתוקעין כשהן יושבין, אלא כיון שהברכות אין מעכבות את התקיעות הרי יצאו ידי חובתן באותן שתקעו כשהן יושבין, ודי להן לתקוע תשר"ת תשר"ת תר"ת". והריטב"א (בר"ה דף ט"ז ע"ב ד"ה כדי לערבב) הביא להדיח הרי"ף בתוס' ביאור, וז"ל: "מיהו מה שאין אנו תוקעין עבשיו מעומד אלא תשר"ת למלכיות ותשר"ת לזכרונות ותשר"ת לשופרות, ואין

שעבר, וחזר קול תמרור לדור אחר. וכן אירע בענין התרועה, כי לא היו בדורות האחרונים מריעים על שברם כדרך הראשונים, וגם יש שמריעין בשתיקה [שברים ותרועה יחד] או בשלשתן [שברים או תרועה או שברים ותרועה יחד] פעם כזה ופעם כזה, ואינו יודע איזה יוכשר זה או זה, ולכן הוצרך ר' אבהו לתקן זה".

29 וראיתי בקובץ ישורון ח"א עמו' ש"י שהעיר דמגמרא מבואר שהסדר קודם תשר"ת ג' פעמים, ואח"כ ג' פעמים תשר"ת, וג"פ תר"ת, ואילו מנהגינו לתקוע תשר"ת תשר"ת תר"ת, ואח"כ סדר זה פעם שני ושלישי, ויש לעיין מדוע שינו מסדר הגמ'! אך הדבר מבואר באבודרהם שכתב כי כמו שמצינו בתשר"ת שהשברים הוא קודם לתרועה מפני שכן הוא דרך המצטער שמתאנח קודם ואח"כ בוכה כמבואר בגמ', כמו"כ ראוי להקדים תשר"ת שהוא הגנוחי גנח לפני התר"ת שהוא הילולי יליל. וי"ל דמה שנקטו בגמרא תר"ת קודם תשר"ת הוא לאו דוקא.

אנו חוששין לספיקו של רב אבהו, כתב הרי"ף דכיון דלא חובה נהו אלא כדי לערבב את השטן, הקילו בהם מפני טורח הציבור.

ומבואר מדבריו שכוונת הרי"ף שהתקיעות דמיושב הן עיקר ויצא בהן ידי חובתו, אבל תקיעות דמעומד אינן אלא כדי לערבב את השטן³⁰.

ועיין להרמב"ם בפ"ג מהל' שופר הל' י"ב שכתב: "בדין היה שיתקעו על כל ברכה כל בבא מהן שלש פעמים כדרך שתקעו כשהן יושבין, אלא כיון שיצאו מידי ספק בתקיעות שמיושב אין מטריחין על הציבור לחזור בהן כולן על סדר הברכות". וכ"כ הרמב"ן במלחמות ר"ה ל"ד ד"ה ועוד, שבתקיעות דמיושב כבר יצאו ידי חובתו.

ולפיכך התורה
זוהר חזקוני

ומשמע מדבריהם שעיקר התקיעות הן תקיעות דמיושב שבהן כבר יוצאין מן התורה ידי חובת כל הקולות, אבל תקיעות דמעומד שעל סדר הברכות אינן עיקר, ולכן אין צריך לצאת בהן ידי כל הספקות.

הרי שבתקיעות דמעומד אין אנו תוקעין ג"פ תשר"ת תש"ת תר"ת, והובא ג' דיעות בתוס' האריך לתקוע:

א. דעת התוס' ר"ה דף ל"ג ע"ב, שעכשיו נוהגין לתקוע למלכיות פעם אחת תשר"ת, ולזכרונות פ"א תש"ת, וכן לשופרות פ"א תר"ת. וכן היא שיטת הרי"ף, הרמב"ם, והרא"ש, וכן פסק הטור סי' תקצ"ב, והביא המחבר דיעה זו (שם סעיף א').

ב. הובא בתוס' בשם רבינו תם שהנהיג לתקוע פעם אחת תשר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות. וכתב הרמ"א (שם) שכן המנהג במדינות אלו³¹.

30 ולפי"ז פירש כוונת ר' יצחק (דף ט"ז ע"א) ששאל "מפני מה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין", עיקר השאלה הוא על תקיעות דמעומד למה הן באים, כיון שכבר יצאו ידי חובתן בתקיעות דמיושב, ומתרץ "כדי לערבב השטן", כלומר דמה שתקנו חז"ל לתקוע על סדר הברכות הוא רק בכדי לערבב השטן, ומטעם זה אין צריך לתקוע כל הקולות כחקנת רב אבהו בתקיעות דמעומד. וראה לעיל בפרק "התקיעות לענין ערבוב השטן", ובהערה 7 ושם בגוף המאמר עוד פירושים נוספים בדברי ר' יצחק.

31 ובשו"ע הרב שם סעי' ג' ביאר, דבאמת בדרך זה שתוקע תשר"ת עושה כל הספקות של תרועה, וליכא אלא חשש הפסק בין התרועה לפשוטה שלפניה או שלאחריה, דשמא התרועה אינה אלא שכרים לבד או תרועה לבד, ולזה אין חוששין כיון שכבר יצאנו יד"ח מן התורה בתקיעות דמיושב.

ג. התוס' בשם הערוך, שיש מחמירין לתקוע כל הקולות גם בתקיעות דמעומד, אבל בשינוי קצת מתקנת ר' אבהו דהיינו תשר"ת תש"ת תר"ת במלכיות, וכן בזכרונות ובשופרות, באופן שתוקע כל הקולות של ר' אבהו, אבל לא ג"פ תשר"ת זה אחר זה וכן ג"פ תש"ת ותר"ת, אלא לפי סדר תשר"ת תש"ת תר"ת. והמחבר פסק שהמנהג לתקוע כל הקולות גם בחזרת הש"ץ, אבל לפי דבריו המנהג הוא לתקוע ממש כתקנת ר' אבהו שכתב: "ועכשיו נוהגים לתקוע למלכיות תשר"ת ג' פעמים, לזכרונות תש"ת ג' פעמים, ולשופרות תר"ת ג' פעמים". וכ"פ בשו"ע סי' תקפ"ה סעי' ב': "קודם שיתקע יברך לשמוע קול שופר ויברך שהחיינו ויתקע תשר"ת ג"פ ותש"ת ג"פ ותר"ת ג"פ".

והנהגה הסדר הזה של תשר"ת תחילה ואח"כ תש"ת ולבסוף תר"ת צ"ע, שהרי לכאורה היה ראוי להקדים את תר"ת שהיא דעת המשנה, ואח"כ לתקוע תש"ת שהיא דעת הברייתא, ולבסוף תשר"ת שהוסיף ר' אבהו מדעתו.

והרמב"ן שם, וכן הוא בריטב"א, כתבו שבענין מנהג הראשונים לתקוע תשר"ת למלכיות תש"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות שעושים כסדר הזה, אע"פ שלכאורה היה צריך לנהוג להיפך, הטעם הוא, שאם היינו תוקעים תר"ת תחילה ואח"כ עוברים לסימן אחר היה נראה כאילו מפקפקים אנו בתר"ת, ואין זה נאה, ולכן מעלים בקדש ועושים את של ר' אבהו תחילה, ואח"כ כברייתא שמא של ר' אבהו אינה התרועה האמיתית, ולבסוף כמשנתנו שמא הראשונות אינן אמת.³²

סדר התקיעות דמעומד שנהגו בקהלות ישראל

לעיל הבאנו דעת המחבר³³ שתוקעים למלכיות תשר"ת ג"פ לזכרונות תש"ת ג"פ ולשופרות תר"ת ג"פ.

32 מיהו לכאורה הסבר זה יכול להתקבל רק לענין תקיעות דמעומד, אבל בתקיעות דמיושב שמברכים ברכת המצוות ותוקעים, האיך אפשר לסמוך לברכה את התקיעות המסופקות ורק אח"כ לתקוע את תקיעות המשנה שהלכה מעיקר הדין כמותה? והרי נמצאנו מפסיקים בין הברכה לעשיית המצוה? ולא מסתברא לומר שמשום הטעם שאין נאה לפקפק בתקיעות המשנה ולעבור לאחרות לא נחוש להפסק.

ואין לומר שלדעת הרמב"ן והריטב"א שבתקיעות דמיושב תוקעים תחילת תר"ת, כי בסידור רב עמרם גאון, וכן בסידור רב סעדיה גאון, ובריי"ף, ורמב"ם, מפורש שהמנהג הוא לתקוע תשר"ת תחילה גם במיושב, והרמב"ן והריטב"א לא העירו על כך כלום. ויש לעיין יותר בדברי הרמב"ן והריטב"א בפ' דבריהם והאיך יתיישב מהלכם.

33 ולציין שהמחבר בחיבורו בית יוסף לא הזכיר משיטה זו. וראיתי למאמר מרדכי סי'

מיהו עיין לשכנה"ג בהגה"ט סי' תקצ"ב אות ד' שכתב: "מנהגינו באלו הארצות לתקוע תשר"ת בין למלכיות בין לזכרונות בין לשופרות". וזהו כשיטת ר"ת המובא בטור ורמ"א. וממשיך הרב שכנה"ג "ואותם המקומות שנוהגין לתקוע ג"פ תשר"ת למלכיות ג"פ תש"ת לזכרונות ג"פ תר"ת לשופרות אין להם על מה שיסמוכו, דשמא גנוחי ויליל הוא, ואין כאן ט' תקיעות על הסדר. והמנהג הנכון לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות".

והנה באמר מרדכי סי' תקצ"ב התרעם על דברי הרב שכנה"ג במה שכתב שבאותם המקומות שתוקעין ג"פ תשר"ת למלכיות ג"פ תש"ת לזכרונות וג"פ תר"ת לשופרות אין להם על שיסמוכו, וכתב להקשות עליו בכמה דברים ³⁴:

א. האיך כתב בלישנא קלילא "שאין להם על מה שיסמוכו", מאחר שמרן ז"ל רבן של כל בני הגולה העלהו בשלחנו הסהור, והנהגין כן משלחן גבוה קא זכו בי, ועכ"פ היה לו להרב שכנה"ג ז"ל להזכיר דברי מרן ז"ל ולחלוק עליו.

ב. עוד כתב המאמר מרדכי לתמוה על שכנה"ג, דכיון שהוא סובר שאם תוקע תשר"ת למלכיות ותש"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות פעם אחת שפיר דמי וסגי בהכי כמבואר בדבריו, א"כ מה גרע כוחו של מנהג זה [דהיינו תשר"ת ג"פ למלכיות, ג"פ תש"ת לזכרונות, ג"פ תר"ת לשופרות] והלא בכלל מאתיים מנה. ונהי דזה יש ליישבו בקל [מן הטעם המובא בהערה 34] דר"ל שאין למנהג זה טעם דכיון שאין חוששין לטורח ציבור, היה להם לתקן לתקוע כפי הראוי מעיקר הדין, אבל אינו ר"ל שלא יצאו ידי

תקצ"ב אות א' שכתב ראולי ראה מרן ז"ל זה המנהג שנתפשט אחר שחיבר ספרו הארוך.

34 בתו"ד כותב: "שאמת נכון הדבר כפי הנראה מצורת ההלכה היה ראוי לתקוע על סדר שהזכיר הרב [שכנה"ג] ז"ל שהרי צריך שיתקע תקיעה תרועה ותקיעה למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות, וכיון שנתפסק לנו מה היא תרועה האמורה בתורה והכריחנו זה הספק לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת ממילא בכל ברכה צריך לתקוע כל סדר וסדר פעם אחת דשמא זה העיקר, וכ"כ רבינו הטור בהדיא וכ"כ הסמ"ג ושאר פוסקים, אלא שכתבו שלא לתקוע כי אם סדר אחד פעם אחת למר בדאית ליה, ולמר בדאית ליה, שלא להטריח על הציבור, כיון שכבר יצאו ידי כל ספק בתקיעות דמיושב כמבואר כל זה בב"י ובפוסקים. ומאחר שכן כל שאין חוששין לטירחא דציבורא כגון אנן דתקנינן ל' קולות על סדר ברכות, היה לנו לתקוע כמו שראוי מעיקר הדין..."

וכתב המאמר מרדכי דלכאורה נראה דשפיר כתב הרב החבי"ב ז"ל שאין לאותו מנהג על מה לסמוך... אבל מ"מ כתב להקשות את הדברים דלהלן.

מצות חכמים שחייבו לתקוע על סדר ברכות, מ"מ קשה דלא היה לו להרב שכנה"ג לכתוב "דאין להם על מה שיסמוכו", דמשמע כאילו ר"ל דלא נפקי שפיר י"ח.

ג. וכותב שלאחר שעיין בדברי הראשונים היותר תימא אצלו על דברי הרב שכנה"ג, שהרי מנהג זה נובע ממקום קדוש ומיוסד על אדני פז. דזה לשון הרמב"ם ז"ל בספ"ג: "בדין היה שיתקעו על כל ברכה כל בבא מהם ג"פ כדרך שתקעו כשהן יושבין, אלא כיון שיצאו ידי ספק ע"י תקיעות שמיושב אין מטריחין את הציבור וכו'". וממשיך המאמר מרדכי וכותב: "ששפתיו ברור מללו שהדין נותן שיתקעו על כל ברכה כל בבא מהם ג"פ, ואין ספק אצלי דהיינו תשר"ת ג"פ למלכיות ותש"ת ליזכרונות ותר"ת לשופרות. דאין סברא כלל לפרש דר"ל שיתקעו כל בבא ג"פ על כל ברכה כל ה' קולות כמשמעות פשט הלשון, דמהיכי תיתי לומר הכי, ומאיזה מקום יצא זה הדין שכתב הרמב"ם "בדין היה" וכו'. ועוד דפשט הלשון אתי שפיר כנ"ל, וזה שסיים "בדרך שתקעו כשהן יושבין" משמע דר"ל שעל סדר ברכות יתקעו ל' קולות כמו שתקעו כשהן יושבין ועל הסדר שתקעו שם. וכן הוא משמעות לשון הרי"ף שכתב בדין היה שיתקעו אותם על סדר ברכות כסדר שתקעו כשהן יושבין וכו', וכ"ה לשון הרא"ש, וכ"כ מהרי"ו, ומעתה זכינו לדון ולומר דמנהג זה שהזכיר מר"ן ז"ל בשו"ע הוא הראוי והמחוייב כפי שורת הדין".

ולאחר שמסביר פירושו הנ"ל כותב, שהן אמת דיש מקום לבעל דין לחלוק ולומר אכתי מנ"ל לומר כן בדברי הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, והלא לפי משמעותן של דברים אין הדבר כן, אלא מן הראוי לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת פעם אחת על כל ברכה וברכה כמו שנתבאר. אבל יש להשיב ולומר דס"ל דלולי טורח הציבור היה ראוי לתקוע תשר"ת ג"פ למלכיות ותש"ת ג"פ ליזכרונות ותר"ת ג"פ לשופרות, משום דאין לנו לשנות מן הסדר שתקעו כשהן יושבין [וכמו כשהן יושבין תוקעין ג"פ תשר"ת ואח"כ ג"פ תש"ת וג"פ תר"ת, הכי נמי יתקעו כשהן עומדין בכל ברכה ג"פ סדר אחד]. ואין להקפיד במה שאין תוקעין ט' תקיעות על סדר ברכות ממש, כיון שעכ"פ הכל הוא תרועה. ולא מבעיא לדעת רב האי גאון³⁵, אלא אפי' לדעת הרמב"ם דס"ל שהוא

35 הנזכר לעיל הערה 28 בשאלתו על ר' אבהו האיך יתכן שיפול ספק במהות התקיעות הנתקע שנה בשנה. וע"ז תירץ שהיה הדבר נראה כחלוקה אע"פ שאינה חלוקה, וכשבא רבי אבהו ראה לתקן תקנה שיהיו כל ישראל עושין מעשה אחד.

ספק גמור בעיקר הדין לא היו חוששין על זה, כיון דעכ"פ אין עיכוב בדבר, והילכך הוה עדיפא להו שלא לשנות מסדר תקיעות דמיושב³⁶.

עוד צד כתב לומר שנכון לתקוע התקיעות דמעומד כסדר שתוקעין כשהן יושבין, משום דלפעמים יש איזה ספק בתקיעות דמיושב. א"נ יש לחוש שמא קצת לא שמעו אותם על נכון וסומכין על תקיעות שעל סדר ברכות, ועל כן מן הראוי לתקוע כל הל' קולות על הסדר שלא יהיה הפסק בקול שופר שאינו ראוי לאותה בבא, ונהי דלפי הנראה בין בבא לבבא אין הפסקת קול שאינו ראוי פוסל, מ"מ לכתחילה ראוי לתקוע ט' תקיעות על הסדר. ומסיים המאמר מרדכי, שלפי כל הנ"ל נמצא דיש לנו מקום לומר שזה המנהג שכתב השו"ע הוא מנהג ותיקין, ודלא כהרב החבי"ב ז"ל שדחאו בשתי ידיים והעלים עיניו מדברי מרן ז"ל בשו"ע... ולאחר שמאריך עוד מסיק: "ומכל האמור יתבאר לך שדברי הרב החבי"ב ז"ל בשיירי נכתבו שלא בהשגחה, שלא הרגיש בכל מה שכתבנו". עכ"ל.

ברם לאחר שביארתי והעתקתי את דברי המאמר מרדכי, מצאתי ראיתי לחד מראשונים שהבין להיפך. והוא המאירי בחיבור התשובה עמו' 348 שכתב: "לא שתטעה לפרש קשר"ק ג"פ במלכיות וקשר"ק ג"פ בזכרונות וכו' כמו שפירשו רבים מלשון מש"כ הרב אלפסי ז"ל באמרו בדין הוא, וכן ממש"כ הר"מ [הרמב"ם] ז"ל בדין הוא שיתקעו כל בבא מהן ג"פ על כל ברכה וברכה וכו', אין ראוי לפרש כן... ראוי לפרש שסידור התקיעות היה קשר"ק קשר"ק קר"ק פעם אחת במלכיות וכן בזכרונות וכן בשופרות". עכ"ד.

הרי שדברי המאירי מנוגדים לדברי המאמר-מרדכי שפירש בדברי הרי"ף והרמב"ם דסברי שצריך לתקוע בסדר ברכות כסדר שתוקעין במיושב דהיינו ג"פ תשר"ת למלכיות ג"פ תש"ת לזכרונות ג"פ תר"ת לשופרות. ודעת המאירי שאין לפרש כן בדברי הרי"ף והרמב"ם.

ועיין בערוך השלחן תקצ"ב סעי' ג' שכתב: "ורבנו הב"י כתב שאצלם תקעו למלכיות ג"פ תשר"ת ולזכרונות ג"פ תש"ת ולשופרות ג"פ תר"ת, וזהו

36 לאחר שמפרש פירוש זה, כותב: "אחר הדברים האלה מצאתי לרב חכם אחד ז"ל שהאריך בביאור דברי הרמב"ם והזכיר ג' פירושים, ומסיק דהעיקר כהפ"י שהסכמנו עליו... דהיינו שהבין בדברי הרמב"ם במש"כ "בדין היה שיתקעו על כל ברכה כל בבא מהם ג"פ כדרך שתוקעין כשהן יושבין" שיש לתקוע התקיעות דמעומד כסדר שתקעו דמיושב, דהיינו ג"פ תשר"ת למלכיות ג"פ תש"ת לזכרונות ג"פ תר"ת לשופרות". וראה בהמשך בדברי המאירי שחולק על פ"י זה.

המנהג משונה זר ואין בו טעם, ובספרו הגדול [הכוונה לחיבור בית יוסף] לא נזכר זה כלל³⁷, ונראה שיש כאן איזה טעות מהדפוס³⁸, והכוונה תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות כמו שעושים גם היום ברוב המקומות".

ועתה נחזור לשיטת השכנה"ג אחר שכתב שהנהגין לתקוע תשר"ת למלכיות תש"ת לזכרונות וכו' שאין להם על מה לסמוך, מ"מ מסיים: "שאם נהגו באיזה מקומות לתקוע למלכיות תשר"ת ולזכרונות תש"ת ולשופרות תר"ת. אם יבוא אדם לשנות המנהג אין שומעין לו, כמ"ש במ"א בשם מהר"י הלוי ומהר"ר ליב סרואל ומהר"א חסון..." והביא דברים אלו גם בכנה"ג בקיצור.

וראיתי לס' צרור הכסף (למהר"א גאטיניו, תקט"ז שאלוניקי) א"ח סי' ו' שכתב: "כל ימי הייתי מצטער אמאי תוקעים תשר"ת במלכיות ותש"ת בזכרונות ותר"ת בשופרות, ואי משום שכן כתב הטור ותוקעים למלכיות תשר"ת פעם אחת ולזכרונות תש"ת אחת וכו', הא כתב רבינו ב"י שהרא"ש כתב שר"ת היה תמיה שתשר"ת על מלכיות ותש"ת על זכרונות ותר"ת על שופרות סותרין זה את זה עיי"ש³⁹, ואם כן מן הראוי היה לבטל מנהג זה. ומצאתי בשיירי הגה"ט סוף אות ד' וז"ל ואם נהגו לתקוע למלכיות תשר"ת ולזכרונות תש"ת אין לשנות המנהג". עכ"ל.

אוצרות התורה
אוצרות השנה

37 ראה לעיל הערה 33 מה שכתב הרב מאמר מרדכי לתרץ מדוע לא הזכיר המחבר שיטה זו בחיבורו בית יוסף.

38 מיהו לדברי הערוך השלחן שכ' דיש כאן טעות הדפוס, ואין הכוונה שיתקעו למלכיות תשר"ת ולזכרונות תש"ת ולשופרות תר"ת, ועל מנהג זה כתב שהוא זר ומשונה ואין בו טעם. אלא הכוונה שיתקעו למלכיות תשר"ת תש"ת תר"ת וכן לזכרונות וכן לשופרות. יל"ע מה יענה בעל הערוך השלחן לשיטה השניה המוזכר במחבר שתוקעין ג"פ תשר"ת למלכיות, ג"פ תש"ת לזכרונות, ג"פ תר"ת לשופרות. האם גם בזה יאמר שיש כאן טעות הדפוס והוא מנהג זר ומשונה ואין בו טעם...?

ובאמת כשתעיין תראה שכעיי"ז הקשה המאמר מרדכי בקושיתו השניה על השכנה"ג. אם כותב על שיטת המחבר שאין להם על מה לסמוך, א"כ מה גרע כחו של המנהג השני שתוקעין ג"פ תשר"ת למלכיות ג"פ תש"ת לזכרונות ג"פ תר"ת לשופרות. והלא בכלל מאתיים מנה.

39 הכוונה היא לקושיא המובאת בתוס' ר"ה דף ל"ג ע"ב וברא"ש, שתמהו על מנהג זה שתוקעין על סדר ברכות תשר"ת למלכיות תש"ת לזכרונות תר"ת לשופרות דסתרי אהדי, דאי הפירוש תרועה גנוחי גנח א"כ אינו יוצא במלכיות משום דמפסקי תרועה בין שברים לתקיעה, כקושיא הגמ' על רב אבהו, וכן אינו יוצא בשופרות. ואם הפירוש ילולי יליל אינו יוצא במלכיות וזכרונות.

יוצא מכל הנ"ל שנתיישוב קושיות המאמר מרדכי שהקשה על דברי השכנה"ג:

א. על קושית המאמר מרדכי שהק' האין כתב הרב שכנה"ג בלישנא קלילא שאין להם על מה שיסמוכו מאחר שמרן ז"ל רשכבה"ג העלהו בשלחנו הטהור, והיה לו להזכיר דברי המחבר ז"ל ולחלק עליו. ע"ז יש לתרץ מש"כ בערוך השולחן הנ"ל דזה המנהג משונה וזר ואין בו טעם, והמחבר בספרו בית יוסף לא הזכיר זה המנהג לתקוע תשר"ת למלכיות תשר"ת לזכרונות וכו' כלל, והנראה שיש כאן איזה טעות מהדפוס, והכוונה תשר"ת תשר"ת תר"ת למלכיות וזכרונות שופרות. והנראה שכן סבר הרב שכנה"ג, ולכן לא התייחס לשיטה זו לומר בזה שהוא דעת המחבר.

ב. ועל קושית המאמר מרדכי השניה שכ' לתמוה על השכנה"ג, שמשמע מדבריו שלא יצאו ידי מצות חכמים שחייבו לתקוע על סדר ברכות, ולא היה לו להרב שכנה"ג לכתוב "דאין להם על מה שיסמוכו" דמשמע כאילו ר"ל דלא נפקי שפיר ידי חובתם. ע"ז י"ל שלהדיא מדברי הרב שכנה"ג בהמשך דבריו **ראויים שמי שתקע כן יצא, שבסוף מסיים:** "שאם נהגו באיזה מקומות לתקוע למלכיות תשר"ת ולזכרונות תשר"ת ולשופרות תר"ת אם יבוא אדם לשנות המנהג אין שומעין לו..." הרי שנראה בעליל שדעתו הוא שאם תקעו באופן כזה יצאו. ולפלא שהמאמר מרדכי לא הזכיר דברים אלו אחר שהרבה עליו בחבילה קושיות.

ג. ומה שכ' הרב מאמר מרדכי להסביר שיטתו לתקוע תשר"ת למלכיות תשר"ת לזכרונות וכו' בדברי הרי"ף והרמב"ם. כבר הבאנו את דברי המאירי שכתב לחלוק על דבר זה בחיבור התשובה עמו' 348 בכתבו: "לא שתטעה לפרש קשר"ק ג"פ במלכיות קשר"ק ג"פ בזכרונות וכו' כמו שפירשו רבים מלשון מש"כ הרב אלפסי ז"ל וכן ממש"כ הר"מ ז"ל באמרו בדין הוא שיתקעו מהן ג"פ על כל ברכה וברכה, ואין ראוי לפרש כן..."

נמצא שדברי השכנה"ג מיושב היטב, אך עדיין יש מקום לחלוק כסברת המאמר מרדכי, ולכאורה זהו הביאור בשני השיטות.

ולמעשה מנהג רוב הקהלות והמקובלים לתקוע תשר"ת תשר"ת ותר"ת למלכיות וכן לזכרונות ושופרות, כ"כ השל"ה מס' ר"ה, וכ"ה בסידור האריז"ל שזהו דרך המובחר. ונשאל להרדב"ז (בחד"ד אלף ק"ד) כיון שיש מנהגות הרבה בתקיעות דמעומד וכן מחלוקת בפוסקים על מי ראוי לסמוך? והשיב: "הואיל ובדין הוא שיתקעו על סדר הברכות כל הספקות, אלא משום טורח צבור

הקילו, הואיל וכבר שמעו כל התקיעות מיושב, אם כן די לנו שנקל משום טורח ציבור שישמעו בכל סדר הברכות כל הספקות כסדר מה ששמעו מיושב, והצבור מוחלים על טרחם שהרי ש"ץ מאריך בתפלה הרבה, ואינו עליהם לטורח, לפיכך ראוי לעשות כדברי בעל הערוך ז"ל שהוא תשר"ת תש"ת תר"ת על כל ברכה וברכה פעם אחת, וכן אנו נוהגין". עכ"ל. וכן נקט בשו"ע הרב⁴⁰.

אך מנהגי רוב קהלות אשכנז לתקוע תשר"ת פעם אחת למלכיות וכן לזכרונות ושופרות, כן הוא במנהגי וורמייזא עמו' ק"ס, וכ"ה במקו"ח סי' תקצ"ב, ופמ"ג מש"ז סק"א, ובנהוג כצאן יוסף עמו' רס"ח, וכן הוא בשאר מנהגי פראנקפורט, וכ"כ החיי אדם כלל קמ"ב ס"ט שכן המנהג במדינתנו לתקוע תשר"ת על כל ברכה מתקיעות דמעומד.

ביאור "שב" הנדפס במחזורים בין סדר לסדר בתקיעות דמיושב

במחזורים נדפס בין סדר לסדר בתקיעות דמיושב "שב". ואחרים רצו לומר שהוא להיכר שבתקיעות דמיושב עסקינן כיון שכהיום עומדים גם בתקיעות דמיושב. ועיין להיעב"ץ בסידורו שכתב וז"ל: "כשסיים התוקע ג"פ תשר"ת וכן תש"ת וכן תר"ת יקרא המקריא שב, וישב התוקע מעט. ויתודה כ"א בלחש בין שפתותיו ומעומד..."

הנחיות התורה
הבני אדם חייבים

40 ובשו"ת זבחי צדק ח"ג סי' קמ"ה הובא תשובת הבני אדם חייבים (וכן הועתק תשובה זו בס' הוד יוסף סי' פ') ושם לגבי מנהג עיר בגדאד ששם תוקעים בתפלת מוסף תשר"ת ג"פ למלכיות ותש"ת ג"פ לזכרונות תר"ת ג"פ לשופרות. כתב דודאי המנהג שתוקעים תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות הוא יותר נכון על פי הפשט. וכ"כ הטור שכן ראוי לנהוג, וכתב עליו הרב ערך השולחן שרבינו ישעיה וריא"ז והרדב"ז ושל"ה הסכימו דעיקר המנהג הוא לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת בכל אחד. וכ"כ הגאון רבינו זלמן בשו"ע שלו שמנהג זה המוכחר, וכן הוא באמת נכון עפ"י הפשט. ברם המנהג בבגדאד יע"א לתקוע נגד המנהג הזה כנ"ל כמ"ש המחבר בשה"ט סי' תקצ"ב ס"א... גם עיין עוד בספר פרי עץ חיים בשער מוסף דר"ה פ"א דף קי"ג ע"א שכתב להדיא כמנהג שלנו שיתקע ג"פ תשר"ת למלכיות, וג"פ תש"ת לזכרונות, וג"פ תר"ת לשופרות, וכן כתב הרב משנת חסידים. ובספר הכוונות שסידר מהר"ש וויטאל ז"ל לא נתפרש דבר זה.

אך רבינו הרש"ש ז"ל לא ס"ל כן בנהר שלום, שכן כתב בכוונת מוסף דר"ה וז"ל: "ותקיעת תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות הוא על ידי... וכו', ובודאי שבסידור שלו של ר"ה מסודר כן להדיא שם, וכעת לא נמצא אצלנו". ומסיים בעל הבן איש חי את תשובתו: "הנה כי כן ודאי מנהג עיה"ק ירושלים ת"ו הוא יפה ונכון, אבל גם המנהג שלנו כתוב בשו"ע בדברי מרן ז"ל, וגם כתוב בפרי עץ חיים הקדוש, וכן הביאו בס' משנת חסידים ז"ל. על כן אין אנחנו משנים אותו וכל מקום ישארו במנהגם".

ובספר נפש חיה (מרגליות) סי' תקפ"ה או' א' כתב, דנ"ל לפי שהחיוב הוא אך תשעה קולות, וכל הסדרים התקין ר' אבהו בקסרין משום דמספקא להו אי גנוחא גנח או ילולא ילל, וצריכים לישב בנתיים להכירא שמה שכוּפלים משום ספיקא היא כעין שכתבו התוס' בגיטין דף נ"ט ע"ב ד"ה כי קאמרין⁴¹, ובמס' סופרים פי"א ה"א⁴².

וראייתי בספרי מנהגי וורמייזא (לרבי יהודה ליוא קירכום שנת שפ"ה עמו' קי"ב, וכן הוא בפנקס השמש רבי יוסף יוזפא שנת שצ"ז עמו' קנ"ה) שהתוקע עומד וכל הקהל יושב, ותוקע תשר"ת ג' פעמים, והמקרא לו גוערו בק"ר: "שב". ויושב התוקע זמן מועט, ועומד ואומר התחינות, ותוקע תש"ת ג"פ, וגוערו: "שב" וישב זמן מועט ואומר התחינות...

וא"כ אע"פ שכל הקהל ישבו וידעו שאלו הם תקיעות דמיושב, אף על פי כן הכריזו להבעל תוקע "שב". וכטעם הנ"ל שבספר נפש חיה שהוא מכיון שהחיוב לתקוע רק תשעה קולות וכל הסדרים שהתקין ר' אבהו בקסרי משום דמספקא לן אי גנוחא גנח או ילולא ילל ולכן צריכים לישב בנתיים כדי להראות שכפילות התקיעות הוא מטעם ספיקא.

והנה כהיום נהוג שגם תקיעות דמיושב הוא בעמידה, דלא כמו שהיה נהוג בזמן הראשונים, כמוזכר בגמ' ר"ה דף ט"ז ע"א למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן. וכן כתבו כל הראשונים שבתקיעות שלפני מוסף צריכים לישב, וכ"כ הרי"ף שם בדף י' ע"ב: ונהגו העם לתוקען כשהן יושבין. וכ"כ הרמב"ם פ"ג מהל' שופר ה"י: המנהג הפשוט כו' יושבין כל העם ואחד עומד ומברך. וכן הוא בבעל המאור ובמלחמות שם, ובראבי"ה סי' תקמ"א, אור זרוע ח"ב סי' רס"ג, רא"ש ר"ה פ"ד סי' י', ובמרדכי ר"ה סי' תש"כ, שבלי הלקט סי' ש"ב, תניא רבתי סי' ע"ה, אגודה ר"ה סי' י"ח, מנהגי מהרא"ק סי' י"ט, בשו"ע סי' תקצ"ב סעי' ג'ד', רמ"א סי'

41 שם המדובר בכהן שעולה לתורה פעמיים בזה אחר זה שצריך לישב באמצע.

42 הלשון הוא: עיר שאין בה קורא אלא אחד, [ר"ל בזמן הגמ' שכל מי שעלה לתורה היה קורא בעצמו — ואם אין בכל העשרה מתפללים אלא אחד שיוּדע לקרות] קורא הוא הקריות ובלבד שישב בין קריאה לקריאה.

וכ"כ בטור או"ח סי' קמ"ג בני הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד, עומד וקורא ויושב וחוזר ועומד וקורא ויושב אפילו ז' פעמים. וכתב הטור בשם אביו הרא"ש דזהו לפי מנהג הראשון שהיה הראשון מברך לפניו והאחרון לאחריה. לכן צריך לישב כל פעם להכיר שהן שבעה, אבל האידנא שצריך לברך בכל פעם ברכה ראשונה ואחרונה כמו כהן שקורא במקום לוי א"צ לישב.

תקפ"ה סעי' ד', מטה משה סי' תת"ד, נוהג כצאן יוסף עמו' ס"ו, ועוד. בכולם מוזכרים שהתקיעות דמיושב הוא בישיבה, מלבד מה שהיה נהוג בכמה קהילות להכריז בקול רם להבעל תוקע "שב", כק"ק וורמייזא והיעב"ץ בסידורו. ורק בדורות המאוחרים השתנה המנהג שהקהל עומד גם בתקיעות ראשונות. והטעם בזה כתב הנצי"ב בהעמק שאלה שאלתות פ' ברכה קע"א ב', לפי שראו האחרונים חולשת הדור שא"א להתאפק מלהשיח בין תקיעות דמיושב למעומד וגם כי נתרבו הפיוטים שגורם להפסיק וא"כ אין הציבור יוצא י"ח הברכה, וא"כ שכר הישיבה בהפסד הברכה, ע"כ תקנו לעמוד בתקיעות שלפני התקיעה ולצאת י"ח, אע"פ שאינו מן המובחר.

